

Research Article

The Significance of the Narrative Spaces of Sea Literature in Iran and Syria (Case Study: The Novel of the Drowned by Moniro Ravanipour and the Novel of the Sail and the Storm by Hana Mina)

Robabeh Ramezani^{1*}, Qader Pariz²

Abstract

Stories whose scenes are set in the sea are considered to be sea literature. The sea is one of the prominent concepts in Persian and Syrian novels. In this article, Moniro Ravanipour and Hanamina, as representatives of sea literature in contemporary storytelling, often emphasize the radical changes and socio-political struggles of the people in the wake of the transformation caused by the unknown nature of the sea. Sailors, fishermen, and port dwellers symbolize the masses of the people. The novel of the Drowned by Hanamina depicts the social changes of the people of the village of Jafrah, Bushehr, and their process of changing from rural simplicity and traditional beliefs to modern society, and confronts tradition and modernism. Hanamina's novel *The Sail and the Storm* shows the transformation of Syrian society from ignorance and submission to a combative and aware society. With the descriptive and analytical research method of the article, we come to the conclusion that the search for radical changes, the direct connection of place with the elements of the story, folk poems, sea literature, the impact of place on the character, symbol and imagination, myth-making, myth-making, ritualization and ritualization are among the characteristics of sea literature novels.

Keywords: Sea literature, Moniro Ravanipour, Drowned people, Hanamina, *The Sail and the Storm*, Comparative literature

How to Cite: Ramezani R, Pariz Q., The Significance of the Narrative Spaces of Sea Literature in Iran and Syria (Case Study: The Novel of the Drowned by Moniro Ravanipour and the Novel of the Sail and the Storm by Hana Mina), *Quarterly Journal of Comparative Literature Studies*, 2025;18(72):59-75.

1. Department of Arabic Language and Literature, Faculty of Persian Literature and Foreign Languages, Allameh Tabatabaiee University, Tehran, Iran
2. Faculty member of Arabic Language and Literature, Allameh Tabatabaiee University, Tehran, Iran

دلالت‌مندی فضاهای داستانی ادبیات دریا در ایران و سوریه (مطالعه موردی: رمان اهل غرق از منیرو روانی‌پور و رمان الشراع و العاصفة از حنا مینه)

ربابه رضانی^{۱*}، قادر پریز^۲

چکیده

داستان‌هایی که صحنه حوادثشان دریاست در زمره ادبیات دریا بشمار می‌آیند. دریا از مفاهیم برجسته رمان‌های فارسی و سوری است. در این مقاله، منیرو روانی‌پور و حنامینه به عنوان نمایندگان ادبیات دریا در داستان‌نویسی معاصر، اغلب در پی ایجاد تحول به حکم ناشناخته بودن دریا، بر تغییرات ریشه‌ای و مبارزات سیاسی اجتماعی مردم تأکید دارند. ملوانان، ماهی‌گیران و اهالی بندر نماد توده مردمند. رمان اهل غرق روانی‌پور تحولات اجتماعی مردم روستای جفره بوشهر و روند تغییرشان از سادگی روستایی و اعتقادات سنتی بسوی جامعه مدرن را ترسیم و سنت و مدرنیسم را روبروی هم قرار می‌دهد. رمان الشراع و العاصفة حنامینه تحول جامعه سوریه از ناآگاهی و سرسپردگی، بجامعه‌ای مبارز و آگاه را می‌نمایاند. با روش تحقیق توصیفی، تحلیلی مقاله، به این نتیجه می‌رسیم جستجوی تحولات ریشه‌ای، ارتباط مستقیم مکان با عناصر داستان، اشعار عامیانه، ادبیات دریا، تأثیر مکان بر شخصیت، نماد و تخیل، اسطوره‌آفرینی، اسطوره‌پردازی، آیین‌نمایی و رسومات پردازی از ویژگی‌های رمان‌های ادبیات دریا بشمار می‌روند.

واژگان کلیدی: ادبیات دریا، منیرو روانی‌پور، اهل غرق، حنا مینه، الشراع و العاصفة، ادبیات تطبیقی

۱. گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

۲. عضو هیئت علمی زبان و ادبیات عربی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران

ایمیل: ramezani@atu.ac.ir

نویسنده مسئول: ربابه رضانی

مقدمه و بیان مسئله

دریا بخش جدایی ناپذیر از ادبیات جهان است. «ادیسه» اثر هومر و «انئید» اثر ویرژیل در ادبیات مغرب زمین، نبرد بین قهرمان منظومه و فرمانروایان دریاها را به تصویر کشیده است و داستان‌های سندباد بحری و هزار و یک شب در ادبیات مشرق زمین نیز داستان رویارویی انسان با دریا و سفرهای دریایی به منظور کشف ناشناخته‌ها را ترسیم کرده است. از سوی دیگر، دریا به دلیل ناشناخته بودن آن همواره با مفاهیم اسطوره‌ای و ماورائی پیوند داشته و انسان تلاش کرده راهی به سوی کشف مجهولات دریا بگشاید و عوالم آن را به تسخیر خود درآورد.

مکان داستان و صحنه‌پردازی آن یکی از مهم‌ترین عناصر در رمان محسوب می‌شود و انسجام و هماهنگی آن با دیگر عناصر داستان بسیار مهم و اساسی است. نویسندگانی که برآند تا زمانی نو و متفاوت ارائه دهند سعی می‌کنند مکان را در داستان خویش، به گونه‌ای دیگر طراحی کنند و صحنه‌های متفاوتی را بیافرینند. مکان در این نوع داستانها لزوماً مکان عینی و قابل مشاهده نیست، بلکه مکان، انتزاعی و بازتاب تخیلات و رؤیاهای نویسنده داستان است که شخصیت‌ها به فراخور حوادث، در آن مکان یا مکانها حضور می‌یابند و داستان را جلو می‌برند. نویسندگان با انتخاب صحنه حوادث داستان، احساس خاصی را در خواننده به وجود می‌آورد و بر تار رؤیاهای مشابه یا آرزوهای به انجام نرسیده یا عقده‌های سرکوب شده زخمه می‌زند. دریا در این رمان‌ها دارای صفات مادی و معنوی می‌شود و شخصیت انسانی پیدا می‌کند و در خدمت حوادث داستان قرار می‌گیرد. از سوی دیگر دریا منبع الهام نویسنده است و قهرمانان داستان او، از آن قدرت می‌گیرند و خالق حماسه می‌شوند. دریا به درون این قهرمانان نفوذ می‌کند و جزئی از وجود آنان می‌شود. ترکیب تکنیک‌های مختلف روایت از جمله تک‌گویی‌های درونی در ادبیات دریا می‌تواند فضاهای جدیدی را در رمان نویسی به وجود آورد که از اهمیت صحنه داستان حکایت دارد.

بیان مسأله: داستان‌هایی که حوادث آنها در دریا و ساحل رخ می‌دهد در زمره ادبیات دریا به شمار می‌آیند. فضاسازی‌های دریایی نویسنده، دارای دلالت‌مندی‌هایی است که بار فرهنگی و اجتماعی خاصی به روند داستان می‌بخشد. دریا به عنوان عنصری الهام بخش در سایر اجزای داستان تاثیرگذار است. این مقاله در پی آن است که نخست، ویژگی‌های ادبیات دریا را بیان کند و دلالت‌مندی تنوع مکان در رمان را نشان دهد و سپس دو نمونه مهم از ادبیات دریا در رمان نویسی ایران و سوریه را معرفی کرده و تحلیل نماید.

پرسش‌ها

۱. داستان‌های ادبیات دریا دارای چه ویژگی‌هایی است؟

۲. مکان در رمانهای روانی‌پور و حنا مینه چه دلالت‌های مشترک و متفاوتی دارد؟

فرضیه‌ها

۱. مبارزه در داستان‌های ادبیات دریا حرف اول را می‌زند و در ادبیات سوسیالیستی که نماینده آن در ادبیات داستانی عرب، حنا مینه است این مبارزه، شکل جمعی و در خدمت اهداف کارگری قرار می‌گیرد.

۲. در داستان‌های ادبیات دریا، مکان به مثابه شبکه‌ای است که سایر عناصر داستان به ویژه شخصیت اصلی را با خود مرتبط می‌سازد و دریا به عنوان یک شخصیت مطرح می‌شود.

پیشینه پژوهش

در زمینه پژوهش حاضر، کتابها و مقالاتی نوشته شده است که در اینجا به منابعی که ممکن است به پژوهش ما نزدیک باشند اشاره می‌کنیم:

۱. کتاب "ادب البحر" از احمد محمد عطیة ۲۰۱۲: این کتاب به موضوع ادبیات دریا در شعر جاهلی و تاجران عرب و داستانهای هزار و یک شب و ادبیات مغرب زمین پرداخته است. نویسنده یک فصل از کتاب را به ادبیات دریا در رمان عربی اختصاص داده است که در بخش کوچکی از آن به آثار حنا مینه پرداخته است. البته سهم "الشراع و العاصفة" در آن بسیار ناچیز است و بیشتر شامل توصیفات حنا مینه از دریا می‌شود.

۲. کتاب "جمالیات المكان فی ثلاثیة حنا مینه" از مهدی عبیدی ۲۰۱۱: نویسنده در این پژوهش تقسیم بندی دقیقی از انواع مکان (مکان بسته، مکان بسته اجباری، مکان بسته اختیاری، مکان باز، مکان دوگانه و مکان انتقالی) ارائه کرده و رابطه مکان با شخصیت و زمان را مطرح کرده که مطالب آن کلی و عام است.

۳. مقاله "بررسی تطبیقی کاربرد مکان و انواع آن در نقد رمان (مورد پژوهش: اهل غرق از منیرو روانی‌پور و حکایة بحار از حنا مینه)" ۱۳۹۹. نویسنده در این مقاله بر انواع مکان به ویژه بر مکان باز و بسته تأکید بیشتری دارد.

۴. مقاله "الطروسية و عالم حنا مینه الروایی" از نجاح عطار ۱۹۷۴: این مقاله بیشتر به شخصیت قهرمان رمان الطروسية پرداخته است.

وجه تمایز مقاله حاضر با منابعی که در این زمینه نگاشته شده این است که مقاله حاضر بیشتر بر ویژگی‌های ادبیات دریا و مکان‌های مربوط به دریا در رمان‌های اهل غرق و الشراع و العاصفة متمرکز شده است.

ادبیات دریا در رمان‌های فارسی

ادبیات اقلیمی در رمان‌نویسی ایران به دلیل تنوع آب و هوایی، اهمیت زیادی دارد و داستان‌های دریایی بخش مهمی از این ادبیات را تشکیل می‌دهد. احمد محمود، صادق چوبک، منیرو روانی‌پور، محمد رضا سرشار از نویسندگان ادبیات دریا در ایران هستند. نویسنده بارز مکتب داستان‌نویسی جنوب، احمد محمود در رمان «داستان یک شهر» به زندگی دریانوردان مبارز و کوشای جنوب کشور پرداخته است. صادق چوبک، بزرگ‌نویسنده‌ی دریا در رمان مشهور تنگسیر، زندگی مردم جنوب ایران را به تصویر می‌کشد و قهرمان او مردی ساده و بی‌آلایش است که چون نظام قضایی و امنیتی کشور را حامی خود نمی‌بیند یک تنه به اجرای قانون می‌پردازد. رمان «گرداب سکندر» از محمد رضا سرشار، دیگر داستان دریایی است که نویسنده در آن به زندگی ملوانی نابینا و فداکار پرداخته است. وی در برابر ستمی که بر او رفته به مبارزه می‌پردازد. منیرو روانی‌پور، برجسته‌ترین نویسنده ادبیات دریا در ایران به شمار می‌رود که دریا با داستان‌های وی عجین شده است.

ادبیات دریا در رمان‌های عربی

با وجود این که جهان عرب سواحل دریایی طولانی دارد و بر خلیج و دریا و اقیانوس مشرف است، اما به دریا در ادبیات داستانی عربی کمتر توجه شده و بیشتر، فضاهای شهر و روستا و زمینه‌های مأنوس و معمول را مدنظر قرار داده است. «اگر هرمان ملویل نویسنده «موبی دیک» اولین رمان نویس دریا در ادبیات جهانی باشد، حنا مینه خالق اثر «الشراع و العاصفه» (و دیگر رمان‌های دریایی او)، اولین رمان نویس دریایی در ادبیات معاصر عرب است، چون دریا در زندگی و ادبیات داستانی وی نقش اساسی دارد». (محمد عطیة ۲۰۲۱: ۱۴۵) بعضی از منتقدین او را به عنوان نویسنده دریا (کاتب البحر) به حساب می‌آورند. او که این صفت را می‌پسندد می‌گوید: «من می‌خواهم در رمان‌هایم به مناطق جدیدی در رمان‌نویسی عربی بپردازم، از جمله دریا، جنگل، صحنه‌های نبرد» (مینه ۲۰۰۰: ۵) رمان‌هایی مثل «السفینه» جبرا ابراهیم جبرا (فلسطین) و «من مکة الی هنا» صادق النیهوم (لیبی) از معدود رمان‌هایی هستند که در قالب ادبیات دریاست. او در الشراع و العاصفه که بزرگ‌ترین اثر اوست از زبان الطروسی، قهرمان داستان، اوج عشق خود به دریا را نشان می‌دهد. «اتفاقات این داستان در شهر ساحلی لاذقیه رخ می‌دهد. جالب این جاست که بعد از چاپ این رمان بعضی از دریانوردان لاذقیه نزد مادر حنا مینه که همچنان در لاذقیه ساکن بود می‌رفتند و هر کدام که شخصیت طروسی را در خودشان یافته بودند، می‌گفتند: «طروسی پدر بزرگم است ... پدرم ... بلکه خودم است». (همان: ۱۷) حوادث این داستان، پیرامون تصاویر زیبا از دریا، صید، صیادان، کشتی‌ها، اسطوره‌های دریایی، زندگی دریانوردان، سفرهای دریایی آن‌ها و کشمکش‌های آنان می‌چرخد.

دریا در اهل غرق

داستان اهل غرق داستانی دریایی است و همه عناصر آن با دریا گره خورده است. عنوان اهل غرق یعنی غرق‌شدگان نشان از داستانی دارد که نویسنده به موازات اهل روستای جفره، در اعماق دریا نیز مکانی را تصویر کرده که ساکنان آن را اهل غرق نامیده و بین این دو مکان ارتباط برقرار کرده است؛ به طوری که ماهیگیران در دریا غرق می‌شوند و به اهل غرق می‌پیوندند و از آن سو، پریان دریایی و آبی‌ها (حاصل ازدواج ماهیگیران و پریان) به ساحل می‌آیند. در واقع، نویسنده با این عنوان و با استفاده از کلمه «اهل» پلی بین ساحل و عمق دریا می‌زند و ارتباط و رفت و آمد برقرار می‌کند. داستان با معرفی «بوسلمه» غول دریا آغاز می‌شود که می‌خواهد با یکی از پریان دریایی ازدواج کند و هیجان او مردم روستای جفره را تهدید می‌کند. مه جمال که نیمی انسان و نیمی پری است داوطلب می‌شود خود را غرق کند و به عروسی بوسلمه برود و با ننی زدن در مراسم عروسی، آبادی را از خشم بوسلمه نجات بدهد. او به دریا می‌زند و یک پری دریایی او را به اعماق دریا می‌برد. مه جمال در اعماق دریا همه مردان غرق شده آبادی را زنده و امیدوار می‌یابد که منتظرند به خشکی برگردند. پری دریایی که مه جمال را می‌بیند عاشق او می‌شود و دیگر نمی‌خواهد با بوسلمه ازدواج کند و مه جمال را به سطح آب برمی‌گرداند. وقتی بوسلمه خبردار می‌شود خشم می‌گیرد و از خشم او دریا توفانی می‌شود. زایر احمد که ریش سفید دانای آبادی است بازوی مه جمال را زخمی می‌کند تا آب دریا خونی شود و بوسلمه فکر کند مه جمال مرده است و توفان به پا نکند. یک روز مردم آبادی می‌بینند که مردان غرق شده آبادی بر سطح دریا آمده‌اند و می‌خواهند به خشکی بیایند اما نمی‌توانند. زنان آبادی با پختن نان و غذا و ایجاد انگیزه برای آنان سعی دارند ایشان را به ساحل بیاورند ولی متوجه می‌شوند مردگان باید زیر آب زندگی کنند. روزی دیگر پری دریایی به خشکی می‌آید تا عشق خود، مه جمال را با خود به دریا ببرد اما او در باغی مخفی می‌شود و پری دست خالی به دریا بازمی‌گردد. فردای آن روز در آبادی زلزله می‌آید و مردم که مه جمال را عامل آن می‌دانند در پی کشتن او برمی‌آیند، ولی فکر می‌کنند نیروی آسمانی مه جمال او را حفظ می‌کند. در فصل بعد می‌بینیم مردانی موبور با لهجه‌ای غریب از دریا به آبادی جفره می‌آیند و به مردم، دارو و نوشیدنی می‌دهند و با خود رادیو به همراه دارند که فرهنگ مردم را به تدریج تغییر می‌دهد. دفعات بعد آدم‌های دیگری به آبادی می‌آیند و مردان را به شهر می‌برند تا در سخنرانی ضد دولتی شخصی به نام مرتضی شرکت کنند. نیروهای دولتی به اجتماع آنان حمله می‌کنند و مه جمال دستگیر و سپس آزاد می‌شود و به کوه پناه می‌برد تا با دولت مبارزه کند. مدتی بعد مه جمال هدف گلوله نیروهای دولتی قرار می‌گیرد و می‌میرد. در این فاصله، در دریای جفره نفت پیدا می‌شود و تازه‌واردها، مردم آبادی جفره را بیرون می‌کنند و روستایی به میل خودشان می‌سازند. در پایان داستان، دریای جفره خاکستری است! (نک: روانی‌پور ۱۳۶۸)

درون مایه رمان اهل غرق، تقابل سنت و مدرنیسم است و در عین حال، احساس نوستالژیک نویسنده را نسبت به روستای جفره مطرح می‌کند. خانم روانی‌پور به ورود نفت و ویژگی‌های جامعه صنعتی به روستای جفره اشاره می‌کند و روند فروپاشی صفای روستایی و اعتقادات ساده و عامیانه مردم را گوشزد می‌کند و با خاکستری نشان دادن دریای جفره در پایان داستان، اعتراض خود را نسبت به این دگرگونی و تغییر بیان می‌دارد.

دریا در الشراع و العاصفة (بادبان و توفان)

دریا مکانی اساسی است که تمامی حوادث داستان بر آن بنا شده و قرار گرفته، حتی می‌توان گفت که گویی بیشتر رمانهای حنا با موج‌های تند و سرکش دریا خیس شده است! ادبیات داستانی حنا مینه، حکایت مبارزات و قهرمانی‌ها و فداکاری‌ها علیه استعمارگران و اشغالگران و سرمایه‌داران و دیگر انواع ظلم و ستم است. «عنوان داستان بادبان و توفان در واقع حاوی نوعی تضاد است که بادبان، مقابله با باد و رساندن کشتی به ساحل را می‌رساند و توفان بر هراس و ویرانی و مرگ دلالت دارد. توفان می‌تواند نماد استعمارگران و ویرانگری آنان باشد و بادبان بر مقاومت مردم و تلاش آنان برای ایستادگی در برابر توفان دلالت کند (برادعی ۲۰۱۱: ۵۰) حنا در رمان‌هایش همواره از اقشار مظلوم و فقیر حمایت می‌کند. قهرمانان داستان‌های او دریانوردان بی‌باک و تصویرسازی‌های او برگرفته از پایداری مردان دریا در برابر توفانها و سرسختی‌ها و بی‌رحمی‌ها و سرکشی‌های دریاست. دریا به عنوان مکانی باز، رؤیاهای قهرمانان را محقق می‌کند و شاهد غمها و شادی‌های آنان است. در آثار حنا مینه، همکاری بین شخصیت‌ها و مکان و صحنه حوادث داستان به بهترین شکل تجلی یافته است. در آثار دریایی او چنان بر عنصر دریا در داستان تأکید می‌شود که دریا را می‌توان یکی از شخصیت‌های اصلی داستان به حساب آورد. «الشراع و العاصفة بزرگ‌ترین رمان نویسنده بزرگ سوری حنا مینه است» (الباردی ۱۹۹۳: ۱۷) که وی از طریق الطروسی فهردان داستان، اوج عشق خود به دریا را نشان می‌دهد. حوادث این داستان در شهر ساحلی لاذقیه به هنگام جنگ جهانی دوم و اشغال سوریه توسط فرانسه رخ می‌دهد. نویسنده در آغاز داستان، نبرد انسان با دریا و خشم آن را به تصویر می‌کشد که همراه با ارائه تصاویری زیبا و بکر از دریا و دشواری‌های دریانوردی و مبارزه با توفانهای سرکش است. در این نبرد کشتی الطروسی شکسته و غرق می‌شود و او در کنار دریا قهوه‌خانه‌ای بنا می‌کند. الطروسی در آغاز داستان، تقدیرگراست منتظر است تا سرنوشت، او را دوباره به دریا بفرستد، ولی در اثر آشنایی با استاد کامل که معلم است و افکار و اندیشه‌های چپ‌گرایانه در دفاع از کارگران دارد به مبارزه جمعی اعتقاد پیدا می‌کند و در جریان مبارزه ملوانان و کارگران کشتی‌ها با سرمایه‌داران و صاحبان مقام و ثروت قرار می‌گیرد و به دفاع از ستمدیدگان می‌پردازد. از سوی دیگر، آثار حنا مینه به عنوان پیشگام ادبیات سوسیالیستی در رمان، پیرامون چند محور می‌چرخد که عبارتند از: «نقش برجسته مردم در جنبش‌های ملی، تعهد

داشتن به طبقه کارگر، مبارزه جمعی، امیدواری به آینده، ایمان به پیروزی جنبش‌های مردمی بر سرمایه‌داران، مبارزه با استعمارگران و احتکارکنندگان، بالابردن آگاهی مردم، گرمی داشتن انقلابی‌ها و روشنفکران، « (ناظمیان و همکار ۱۳۹۸: ۶) در رمان الشراع و العاصفة همه این ویژگی‌ها مشهود است و تضاد بین کار و سرمایه که شعار سوسیالیسم است در عنوان رمان به چشم می‌خورد. دریا برای طروسی شخصیت اصلی رمان الشراع و العاصفة، فضایی بی‌نهایت است که با نشستن بر روی صخره‌های ساحل دریا و نگرستن به افق، رؤیاهای خود را در سر می‌پروراند: این که در دوردست‌ها "چه رازی در آن نهفته است؟ چه راز ناشناخته‌ای از میان گرداب، تو را می‌خواند؟ چه تصویری را از ماورای امواج پرتلاطم می‌بینی؟" (مینه ۱۹۹۹: ۱۵) طروسی در دریا رؤیای کشتی غرق شده خود را می‌بیند و در انتظار روزی است که بتواند شجاعت و مردانگی خود را در دریا اثبات کند و به دریانوردان مبارز اسلحه برساند. او دریا را سرزمین خود می‌داند که بدون قطب‌نما در آن سفر می‌کند و وجب به وجب آن را می‌شناسد.

ویژگی‌های رمان‌های ادبیات دریا

رمان‌هایی که با دریا و متعلقات آن گره خورده‌اند و صحنه حوادث آنها دریا و ساحل است داری ویژگی‌هایی هستند که آنها را از سایر رمان‌ها متمایز می‌کند. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. جستجوی تحولات عمیق و ریشه‌ای: شاید به خاطر عمق و ژرفای دریا، داستانهای ادبیات دریا به دنبال تحولات عمیق و ژرف می‌روند و در پی تحقق آرمان تحول‌خواهی هستند. در اهل غرق، پیدا شدن مردان بور در روستای جفره و ورود رادیو به این مکان، نشان از حضور تکنولوژی در این جامعه و آشنایی با فرهنگ غرب است که طبیعی است اگر سوبیه‌های مثبت فرهنگ غرب در جامعه پیاده شود تحول بنیادینی در پی خواهد داشت. در رمان بادبان و توفان نیز ناگفته پیداست که یک رمان سوسیالیستی به دنبال مبارزه با اعتقادات و اندیشه‌های دیرینه در جامعه است و برآن است تا جامعه را با تحولات جهانی آرمانهای سوسیالیستی همراه سازد.

۲. ارتباط مستقیم مکان با عناصر داستان: در رمان‌های ادبیات دریا، مکان به مانند شبکه‌ای عمل می‌کند که همه عناصر داستان را به خود مرتبط می‌کند که انعکاس مکان در سایر عناصر رمان را نیز می‌توان دید. «با توجه به این که دریا فضاهای متعددی چون بندر و ساحل و عرشه کشتی و زیر دریا و جزیره و... را با خود به همراه دارد حضوری تأثیرگذار و برجسته در رمان پیدا می‌کند» (نک: برادعی ۲۰۱۱: ۳۵)

۳. اشعار عامیانه و ادبیات دریا: یکی دیگر از ویژگی‌های ادبیات دریا آن است که در این رمانها اشعار عامیانه ملوانان و ماهیگیران نقل می‌شود و فرهنگ دریا را برجسته می‌سازد. در رمان حنا مینه ملوانان همزمان با پاروزدن این اشعار را در مورد ناخدای کشتی می‌خوانند:

عندک بحریه.. یا ریَس! / بزود قویه... یا ریَس! / ابدالاتخاف... یا ریَس... / ابدالاتخیس... یا ریَس / (مینه ۱۹۹۹: ۲۲۳)

(تو تجربه دریا داری ای رییس، محرک‌های قوی داری ای رییس، اصلا نمی‌ترسی ای رییس، اصلا خیس نمی‌شوی ای رییس...).

نکته دیگر در این شعرها، کوتاهی و روانی و آسانی و آهنگین بودن آنهاست که آن نیز متأثر از شاعرانه بودن فضای دریا و روانی و جاری بودن این فضا است! در آثار روانی پور به ویژه اهل غرق نیز به اشعار عامیانه در مراسم ازدواج و عزاداری اشاره می‌شود. ازدواج: «شب بلند آبادی خالی شده و زن‌ها یکی یکی هفه کرده، پیدایشان می‌شد. عروسی بود و صدای نی نی زنان تا دور دست می‌رفت...» (روانی پور ۱۳۶۸: ۴۰) عزاداری: زنان آبادی با داستان خود زایر احمد حکیم را به خاک سپردند... خیجو در بغض و رقص عزای غریب خود، شال سبزی روی دوش در حلقه‌ی زنان می‌خواند و زن‌ها بر سر و سینه خود می‌زدند» (همان: ۳۹۰) در آثار روانی پور به شروه‌خوانی و یزله کردن نیز اشاره شده است که مردم روستای جفره هنگام عزاداری این اشعار را می‌خواندند. در یزله کردن، همراه با همخوانی گروهی، تعدادی می‌رقصند و پای می‌کوبند و حاضران با دست‌زدن‌های آهنگین با آنان همراهی می‌کنند (نک: احمدی ری شهری ۱۳۸۱: ۶۴) روانی پور در اهل غرق به مراسم طلب باران اشاره دارد که در این مراسم اهالی آبادی آتش گندم می‌پزند و مهره‌ای را در دیگ آتش می‌اندازند. همه باید یک لقمه از آن را بخورند و مهره در گلولی هر کس گیر کرد باید سنگ آسیاب را به دوش بکشد و به در خانه‌ها برود. در همین حال همه آبادی پشت سر او به راه می‌افتند و در طلب باران می‌خوانند:

بارون تندو تندو / خونه خراب موندو / الله تو بزین بارون / سی مای عیالوارون. (روانی پور ۱۳۶۸: ۲۸۶)

بدینسان ادبیات عامیانه، ارتباط مستقیمی با ادبیات دریا دارد که اهمیت مکان در داستان را نشان می‌دهد.

۴. تاثیر مکان بر شخصیت: مکان در داستان چنان مهم است که به شخصیت‌ها برجستگی می‌بخشد و مسیر شخصیت‌پردازی را برای نویسنده روشن می‌سازد. «نقش مکان در داستان را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد: الف) نقش زینتی به عنوان صحنه حوادث داستان ب) زمینه‌ساز حوادث داستان ج) عامل تولید معنا و محتوا در داستان. نقش اول و دوم را معمولاً در داستان‌های کلاسیک به ویژه رمان‌هایی که بار تاریخی دارند و مکان فقط صحنه‌ی رخ دادن حوادث است می‌بینیم، ولی نقش سوم،

نقشی پویاست و در رمان‌های معاصر دیده می‌شود». (ریاض و تار ۲۰۰۲: ۲۳۲) در رمان معاصر، هیچ-یک از عناصر داستان، چهارچوب‌مند و محدود به فضای تعریف شده خود نیستند، بلکه با سایر عناصر هماهنگ شده و اهداف داستانی را به پیش می‌برند. مکان در داستان‌های ادبیات دریا در تولید معنا و مفهوم سهیم است و علاوه بر گستردن قدرت تخیل نویسنده، به شخصیت‌پردازی نیز کمک می‌کند. به عنوان مثال وقتی صحنه داستان دریاست معلوم است که یکی از شخصیت‌های اصلی داستان، از میان دریانوردان و ملوانان یا خدمه کشتی انتخاب می‌شود که ویژگی‌های شخصیتی کلی و عمومی دارند که کار را برای نویسنده داستان در زمینه شخصیت‌پردازی آسان می‌کند. وقتی صحنه داستان به عمق دریا می‌رود فضای ناشناخته اعماق دریا در کنار باورها و اعتقادات مردم بندر در زمینه موجودات اعماق دریا، این فضا را برای نویسنده فراهم می‌کند تا از قدرت تخیل خویش بهره بگیرد و شخصیت‌های تخیلی ولی باورپذیر را برای داستان خود برگزیند. در داستان اهل غرق نیز شخصیت‌هایی همچون پری دریایی و بوسلمه که تخیلی هستند آنقدر حضور پررنگی در داستان دارند که زندگی مردم و مشکلات آنان با این شخصیت‌ها گره می‌خورد. این شخصیت‌ها ارتباط مستقیمی با مکان داستان یعنی دریا دارند! بنابراین، مکان و فضاهای داستانی آثار دریایی روانی‌پور، به ویژه رمان «اهل غرق» در شخصیت‌پردازی و فضاسازی و... حضور چشمگیری دارد و نویسنده با حس نوستالژیک و با هدف دفاع از هویت اجتماعی و ملی خود، این فضاهای داستانی را به اهداف خود پیوند می‌زند.

۵. شخصیت بالنده و پویا: در رمان‌های ادبیات دریا، شخصیت اصلی که معمولاً قهرمان داستان است، در دل داستان متولد می‌شود و همراه با شکل‌گیری حوادث، رشد می‌کند و به بلوغ و آگاهی می‌رسد. در داستان اهل غرق، مه جمال ابتدا به عنوان قربانی برای بوسلمه فرستاده می‌شود تا در مراسم ازدواج او با زیباترین پری دریاها نی‌بزند، ولی با پیش رفتن حوادث داستان به جایی می‌رسد که داماد زائر می‌شود و انتهای داستان به عنوان یکی از مبارزان به کوه پناه می‌برد تا به صورت چریکی مبارزه کند. شخصیت طروسی در داستان حنا مینه نیز با شکل‌گیری مبارزات مردمی علیه اشغالگران و آگاهی‌بخشی‌های استاد کامل، به مبارزی تمام عیار تبدیل می‌شود.

۶. نماد و تخیل: این رمان‌ها معمولاً بر پایه نمادگرایی، الهام‌بخشی، خاطره یا بر پایه خیال شکل می‌گیرد. رمان اهل غرق نیز چنان که از عنوان آن پیداست زاینده‌ی تخیل نویسنده است. غرق‌شدگان، کسانی هستند که با توطئه بوسلیک در اعماق آبها غرق شده‌اند و در ژرفای آبهای سبز زندگی میکنند و مشغول تعمیر کشتی‌ها هستند. اینان امیدوار به بازگشت به خشکی و زندگی مجدد با خانواده خود هستند و شبه‌های جمعه به زمین بازمی‌گردند. «بوسلمه فرمانروای ستمگر دریا، نماد شاه و نیروهای سرکوبگر اوست که حیات مردم جفره را به خطر می‌اندازند» (نک: رضایی ۱۳۹۵: ۱۱۵) در رمان الشراع

و العاصفة نیز برای بازگشت الطروسی به دریا می‌توان تأویلی رمزی در نظر گرفت که همان بازگشت به وطن یا بازگشت جامعه عرب به فعالیت و مبارزه و رویارویی با نظام سلطه است.

۷. اسطوره‌آفرینی و اسطوره‌پردازی: «در دهه‌های اخیر رواج سبک مدرن و پست‌مدرن در نگارش رمانها، باعث رونق روزافزون روایات و مضامین اسطوره‌ای در رمانهای فارسی شده است. (مالمیر و همکار ۱۳۹۳: ۸)» در آثار روانی‌پور اسطوره با واقعیت اختلاط می‌یابد. ما در رمان اهل غرق شاهد یک روایت اسطوره‌ای هستیم؛ یعنی وجود عناصر خارق‌العاده مانند بوسلیک و پریان دریایی؛ بن‌مایه‌ها و اعمال حماسی قهرمانان، مانند حضور آبی مه‌جمال؛ کهن‌الگوها مانند نبرد خیر و شر یا نور و ظلمت بین بوسلیک و مه‌جمال و غیره که همه اینها در سطح ساختاری روایت تجلی می‌یابد و تأثیر آن در غالب عناصر روایی رمان چون بن‌مایه، شخصیت‌پردازی، رخدادها و... مشهود است». (مونسان و همکاران ۱۳۹۳: ۳۰۳) روانی‌پور در رمان خود، اسطوره‌آفرینی و اسطوره‌پردازی را درآمیخته، ولی حنا مینه بیشتر اسطوره‌آفرینی کرده است.

اسطوره‌آفرینی و اسطوره‌پردازی دو تکنیک هستند که شاعر یا نویسنده برای پیشبرد ایده و آرمان ادبی خود از آنها بهره می‌گیرد. «اسطوره‌آفرینی آن است که شاعر یا نویسنده از حیوانات یا جمادات یا انسان با استفاده از قابلیت تعمیم، اسطوره بیافریند». (فتوحی ۱۳۸۶: ۲۷۹) اسطوره در واقع، نمادی گسترده است. هم چنان که نیمایوشیچ در شعر «داروگ» قورباغه درختی یا داروگ را به نمادی برای امید به باران تبدیل کرده است. احمد شاملو از نام همسر خویش «آیدا» نمادی برای معشوق ساخته است. عبدالوهاب البیاتی نیز در شعر نو عربی، عایشه را به نمادی برای محبوب و معشوق تبدیل کرده است به گونه‌ای که مخاطب شعر وی، معشوق خویش را در نام عایشه می‌بیند. این خاصیت ادبیات است که از رهگذر تعمیم، یک واژه بر انبوهی از مصادیق، صدق می‌کند و باورپذیر می‌شود. گل محمد در رمان کلیدر از محمود دولت‌آبادی، مه‌جمال در رمان اهل غرق و طروسی در بادبان و توفان، شخصیت‌هایی هستند که به نمادی برای مبارزه با ارباب‌ها و خان‌ها تبدیل می‌شوند و هر مبارزی، چهره خود را در آینه آنان می‌بیند. قهوه‌خانه الطروسی، نماد شهر و آینه تمام‌نمای مبارزات اجتماعی مردم است و الطروسی با گسترش حوادث داستان، به سمبل مبارزه تبدیل می‌شود.

اسطوره‌پردازی آن است که نویسنده، افسانه‌ها و اسطوره‌های موجود در فرهنگ مردم را به کار گیرد. «بوسلمه» در اهل غرق، نماد شرارت و سرکوب و ستمگری است. او در باور مردم جفره، صفات خدایی دارد و روزی ماهیگیران به دست اوست. مردم روستای جفره بر این باورند که بوسلمه در روح تک‌تک مردم آبادی حلول کرده و آنها را اجیر می‌کند. داستان اهل غرق با اعلام قدرت بوسلمه و نیروهای گوش به فرمان او یعنی آبی‌ها و مردگان آبهای خاکستری در فضای داستان و شکل‌گیری قدرتی به نام مه‌جمال آغاز می‌شود و گسترش می‌یابد. مه‌جمال مردی آبی - آدم است که به خاطر

ازدواج پدرش با یک آبی دریایی در عمق آبهای سبز به دنیا آمده است. مه‌جمال یادآور پرومته در اسطوره‌های یونانی است؛ همان که آتش را از ارابه خدای خورشید می‌دزدد تا به آدمیان بدهد در حالی که خدایان، رساندن آتش به آدمیان را ممنوع کرده بودند. مجازات پرومته به این شکل است که در کوه قفقاز به زنجیر کشیده می‌شود و هر روز عقابی می‌آید و جگر او را می‌خورد و شب هنگام دوباره جگری بر بدن او می‌روید.

حنا مینه از اسطوره‌ها و افسانه‌ها به عنوان داستان‌های ثانویه استفاده می‌کند تا حادثه داستان و یا صفتی که به یکی از شخصیت‌های داستانش می‌دهد را تقویت کند. در «الشراع و العاصفه» شخصیت طروسی یک قهرمان اسطوره‌ای است. در داستان «الدقل» به حکایت کلیب اشاره می‌کند. در «الیاطر» داستان عبوب (اسطوره گرگی که سگ شد) را در سیاق رابطه‌اش با قهرمان داستان «زکریا المرسنلی» روایت می‌کند. (نک: نضال، ۲۰۰۱: ۱۵۹) با این اسطوره‌ها و حکایت‌ها علاوه بر تقویت حادثه داستان، اهداف زیباشناسانه را هم دنبال می‌کند و از طریق وارد کردن این داستان‌ها خواننده را به جهان خیالی و مغایری می‌برد تا دنیایی همراه با عجایب را بنا کند، اما با این حال و با وجود استفاده از این حکایت‌ها، رمان‌هایش ساختار واقعی خود را حفظ می‌کنند و وظیفه هنری خود را انجام می‌دهند.

۸. آیین نمایی و رسومات پردازشی: یکی دیگر از ویژگی‌های رمان‌های ادبیات دریا آن است که به رسم و رسوم و آیین‌های ساحل نشینان می‌پردازد و با نقل کردن پر آب و تاب آنها سعی در مطرح نمودن و زنده نگذاشتن این آیین‌ها دارد. روانی‌پور در آثار اولیه خود سعی کرده است به آیین‌ها و رسومات منطقه جنوب ایران به ویژه بوشهر را در داستان‌های خود بپردازد و آنها را بازگو کند. آویزان کردن طلسم، نذری دادن به مردگان آبهای خاکستری (اهل غرق)، ریختن نمک روی آتش برای غیب شدن ماهی‌ها، حنا بستن مردم در شب‌های چهارده هر ماه به نشانه هماهنگی با عروسی پری دریایی که قرار است با بوسلمه زشت‌ترین حاکم دریا ازدواج کند. بوسلمه زیباترین و شجاع‌ترین ماهیگیر دریا را به قعر دریا می‌برد تا در مراسم عروسی اونی بزند. (روانی‌پور ۱۳۶۸: ۱۲، ۴۵)

تنوع مکانی و دلالت‌مندی آن در رمان بادبان و توفان

رمان‌های ادبیات دریا بر مبنای حادثه و پیرنگ و شخصیت‌هایی شکل می‌گیرد که حوادث را می‌آفرینند و همه این عناصر در مکانی معین معنا پیدا می‌کنند. مکان در رمان «بادبان و توفان» در چهار وجه تجلی پیدا می‌کند:

الف) فضای شهر

فضای شهر در این رمان به گونه‌ای محسوس به خواننده انتقال پیدا می‌کند تا آنجا که خواننده آن را با تمام وجود احساس می‌کند و این مکان جامد از ابعاد هندسی خود خارج شده و ابعاد روانی و

اجتماعی و تاریخی به خود می‌گیرد، در حافظه می‌ماند و بر تخیل خواننده، سایه می‌اندازد. «معمولا در داستان، فضای روانی، فضای مکانی را می‌پوشاند و مکان داستان وارد فضای خصوصی خواننده یعنی قلب و آگاهی او می‌شود و قدرت تخیل او را بیدار می‌کند و به رؤیاهای او معنا می‌بخشد» (بحراوی ۲۰۰۹: ۸۰) در رمان حنا مینه، شهر لاذقیه به مکانی برای تجلی مبارزات و تنش‌های سیاسی و اجتماعی بدل می‌شود که نویسنده در آن، ظلمی که به طبقه کارگر می‌رود را به تصویر می‌کشد و از ستم اربابانی سخن می‌گوید که حاکم بندر هستند و از سوی مقامات دولتی حمایت می‌شوند و آنان نیز زیر چتر حمایت اشغالگران فرانسوی قرار دارند.

ب) فضای دریا

دریا در رمانهای ادبیات دریا بیشترین حضور را دارد. بین شخصیت داستان و دریا رابطه‌ی هویت و پیوستگی برقرار است. در بادبان و توفان، دریا از یک سو، حاکم مطلق زندگی و مرگ و مرکز هراس و خشونت است و از سوی دیگر سفره نعمتی است که ماهیگیران و دریانوردان قوت روزانه خود را از آن برمی‌گیرند. در باره دریا می‌گویند: آن که به دریا می‌رود از دست رفته است و آن که از دریا باز می‌گردد انگار تازه متولد شده است. (مینه ۱۹۹۹: ۲۱۳) دریا در رمان حنا مینه، فضایی است برای اثبات جوهر انسانی شخصیت‌ها، جایی که مبارزه در آن معنا پیدا می‌کند و هویت سیاسی و اجتماعی انسان را تعیین می‌کند.

ج) فضای ساحل

ساحل در رمان بادبان و توفان در اختیار ارباب «ابورشید» است که از سوی مقامات حکومتی حمایت می‌شود. «ندیم مظهر» نیز بر حرکت قایق‌های ماهیگیری و کشتی‌ها نظارت دارد و با ابورشید همدست است. طروسی به عنوان تنها نماینده کارگران سعی دارد با مماشات کردن، اوضاع را آرام نگاه دارد تا این که شخص روشنفکری به نام «استاد کامل» پای به بندر می‌گذارد که اندیشه‌ای انقلابی علیه حاکمان و سرمایه‌داران را در سر دارد. (نک: مینه ۱۹۹۹: ۱۴۷)

د) فضای قهوه‌خانه

قهوه‌خانه کنار دریا به عنوان صحنه بسیاری از حوادث داستان، نشانگر آگاهی جمعی و برخورد افکار مردمان است و کارکرد یک کلپ ادبی و هنری را دارد. حضور قهوه‌خانه در داستان با فضای گفتگو محور داستان سازگار است. حنا مینه از داستان به عنوان ابزاری برای بیان اندیشه‌های سیاسی خویش بهره می‌گیرد و سعی می‌کند محورهای ادبیات سوسیالیستی را از زبان شخصیت‌های داستان نقل کند و کشمکش دائمی کار و سرمایه را نشان داده و شرایط را برای ظهور یک قهرمان مردمی آماده سازد. اخبار ظلم و ستم‌هایی که بر کارگران می‌رود و مجازات‌هایی که برای مبارزان در نظر گرفته شده است در

قهوه‌خانه مطرح می‌شود و خون مردم را به جوش می‌آورد. از سوی دیگر برای قهرمانی چون طروسی، مکانی است برای انتظار. او که یک بار کشتی‌اش در دریا به دست توفان گرفتار آمده و غرق شده است در رؤیای آن است که دوباره به دریا بازگردد و با آن دست و پنجه نرم کند. یکی از شخصیت‌های داستان در قهوه‌خانه به طروسی می‌گوید: « به دریا بزن ... به دریا بزن ... تو برای نشستن در قهوه‌خانه آفریده نشده‌ای! تو باید به دریا بازگردی» (همان: ۲۳۱) و بازگشت به دریا به منزله پا گذاشتن در صحنه مبارزه است!

تنوع مکانی و دلالت‌های آن در رمان اهل غرق

در رمان اهل غرق نیز تنوع مکانی وجود دارد که هر یک از این مکان‌ها کارکرد خاص خود را در داستان دارند:

الف) شهر بوشهر: بوشهر به عنوان نمادی از منطقه جنوب ایران، دربردارنده فرهنگ خاصی است که نزدیکی به دریا باعث می‌شود این فرهنگ برجسته و متمایز باشد. لهجه خاص، جشن‌ها و آیین‌ها، آداب و رسوم و لباس‌های مخصوص و غذاهای متفاوت این منطقه باعث شده است که بوشهر به عنوان یک محدوده فرهنگی متمایز شناخته شود و طبعاً داستانی که صحنه حوادث آن شهر بوشهر باشد همه این فرهنگ را منعکس می‌کند.

ب) آبادی جفره: داستان اهل غرق با تلفیق تخیل و مکان آغاز می‌شود. روستاییان به اشاره پیر و بزرگ خود زائر احمد حکیم به روستای جفره می‌آیند و روند داستان با مجموعه‌ای از اعتقادات به نیروهای ماورائی که سرنوشت اهالی جفره دست آنهاست آغاز می‌شود. آبادی جفره، نماد زمین و انسانهایی است که معتقدند خطوط سرنوشت آنان را مجموعه‌ای از نیروهای ناشناخته دریایی ترسیم می‌کنند که آنان نیز ویژگی‌های انسانی دارند یعنی خشم می‌گیرند، عاشق می‌شوند، حسادت می‌کنند و... در واقع نوعی پیوند و ارتباط بین زمین و دریا برقرار است و داستان اهل غرق در کشاکش همین ارتباط شکل می‌گیرد.

ج) دریا: دریا صحنه‌ی بخشی بزرگ و مرموز از حوادث داستان است که در باور مردم، به آن شخصیت انسانی داده می‌شود که می‌تواند بر زندگی مردم تاثیر بگذارد. توفان، بالا آمدن آب دریا، غرق شدن ماهیگیران و ... در دریا اتفاق می‌افتد. بوسلمه در دریا سکونت دارد. او دیو دریا و عاشق پریان دریایی است و به ماهیگیران حسادت می‌کند چون پریان به ماهیگیران عشق می‌ورزند. دریا مکانی است که مردم آبادی به موجودات آن همچون بوسلمه و دی‌نگرو (مادر بوسلمه) متوسل می‌شوند.

د) زیر دریا: زیر دریا مکانی مهم در رمان اهل غرق است. اهل غرق، ماهیگیرانی هستند که بوسلمه به آنها خشم گرفته و به زیر دریا برده است. مردم جفره اعتقاد دارند اهل غرق شبهای جمعه به آبادی

برمی‌گردند و با خیال زندگی پیشین خود زندگی می‌کنند (روانی‌پور ۱۳۶۸: ۳۸۸) در باوری دیگر، زنان آبادی جفره، مرغهای خود را برای اهل غرق سر می‌بریدند و می‌پختند و آن غذا را به دریا می‌ریختند تا اهل غرق از آن بخورند و خبری از زیر دریا برای مردم آبادی بیاورند! در واقع، قعر دریا ابعاد هندسی و مکانی خود را در این رمان از دست داده و مصداق تازه‌ای می‌یابد که زاییده‌ی تخیل مشترک نویسنده و خواننده است.

نتیجه‌گیری

۱. عنوان اهل غرق نوعی تضاد را می‌رساند، زیرا اهل و اهالی به زندگان اطلاق می‌شود و غرق از مردگان حکایت می‌کند و نویسنده با این عنوان به خواننده اظهار می‌دارد که در مقابل اهالی روستای جفره، در زیر دریا نیز، نوعی اهالی ترسیم کرده است که این دو گروه با هم ارتباط برقرار می‌کنند و حتی می‌توانند عاشق همدیگر شده و ازدواج کنند. همچنان که آبی‌ها حاصل ازدواج پریان دریایی و ماهیگیرانند. عنوان داستان بادبان و توفان نیز، حاوی تضاد بین زندگی و مرگ است. توفان، ویرانگری و مرگ و هراس را القا می‌کند و بادبان به ایستادگی و پایداری در برابر توفان اشاره دارد. بعلاوه، توفان را می‌توان نماد استعمارگر و اشغالگر و بادبان را نماد ایستادگی و مقاومت مردم دانست.

۲. رمان‌های ادبیات دریا دارای ویژگی‌هایی هستند که آنها را از دیگر رمانها متمایز می‌گرداند. جستجوی تحولات عمیق و ریشه‌ای، ارتباط مستقیم مکان با عناصر داستان، اشعار عامیانه و ادبیات دریا، تاثیر مکان بر شخصیت، شخصیت بالنده و پویا، نماد و تخیل، اسطوره‌آفرینی و اسطوره‌پردازی، آیین‌نمایی و رسومات پردازی از جمله این ویژگی‌ها هستند.

۳. در اهل غرق، افسانه‌های دریایی، طلسم‌ها، پریان، ماهیگیران و زنان بومی و خرافات و آیین‌های آنان تکرار می‌شود، اما عناصر تکرار شونده در بادبان و توفان، کارگر و سرمایه دار، رؤیا و آرزو، جنگ، ایستادگی در برابر طبیعت و مسائلی از این دست است.

۴. نویسنده در اهل غرق می‌خواهد اسطوره‌ها و آیین‌های منطقه بوشهر در جنوب ایران را به خواننده معرفی کند، اما هدف حنا مینه این است که ایدئولوژی مبارزاتی سوسیالیستی را پی بگیرد و بر مبارزه جمعی مردم تأکید کند. درون‌مایه در اهل غرق، تقابل سنت و مدرنیسم و در بادبان و توفان، مبارزه جمعی با سرمایه‌داران و اشغالگران است.

۵. دریا در آثار روانی‌پور و حنا مینه، بیشترین سهم را در فضا سازی و شکل دادن به اعتقادات و باورهای ذهنی مردم دارد. در واقع می‌توان دریا را یکی از شخصیت‌های داستانی به شمار آورد.

۶. ایجاد پیوند و ارتباط در این دو رمان حرف اول را می‌زند. برقراری ارتباط با بوسلمه دریاها و تلاش اهل غرق برای بازگشت به ساحل و ارتباط با خانواده خود از جمله این ارتباط‌هاست. در بادبان و توفان

نیز برقراری ارتباط با جنگجویان میهنی از طریق دریا و ارتباط معلم شهر با مردم برای ایجاد آگاهی، در زمره این ارتباط‌ها به شمار می‌آید.

۷. مبارزه: اندیشه مبارزه در هر دو رمان به چشم می‌خورد. شب بلند آبادی خالی شده و زن-ها یکی یکی هفه کرده، پیدایشان می‌شد. عروسی بود و صدای نی نی-زنان تا دوردست می‌رفت...» در اهل غرق، ورود تمدن و صنعت و در پی آن مهاجرت دسته جمعی روستائیان به مراکز صنعتی، دشمنی است که نویسنده با بهره‌گیری از اسطوره‌های دریایی و آیین‌های روستایی و جانبداری از آنها در مقابل آن می‌ایستد. در بادبان و توفان نیز مفهوم مبارزه به بن‌مایه رمان تبدیل شده است که از یک سو، مبارزه با خشم دریا و جلوه‌های آن به چشم می‌خورد و از سوی دیگر، مبارزه اجتماعی با پدیده استعمار و نظام سرمایه‌داری در سراسر رمان سایه انداخته است.

۸. تنوع مکانی در اهل غرق در قالب شهر بوشهر، آبادی جفره، دریا و زیر دریا و در الشراع و العاصفة در قالب: شهر، دریا، ساحل و قهوه‌خانه قرار می‌گیرد که با توجه به مجموع این مکانها می‌توان خطوط کلی داستان را ترسیم کرد.

منابع

- احمدی ری شهری، عبدالحسین (۱۳۸۱). سنگستان. شیراز. انتشارات نوید شیراز.
- الباردی، محمد. (۱۹۹۳). *حنا مینه روائی الكفاح و الفرح*. دمشق، عالم الفكر.
- بحراوی، حسن (۲۰۰۹). *بنية الشكل الروائي*. بیروت. الدار البيضاء.
- برادعی، سمیره (۲۰۱۱). *شعرية الفضاء في رواية الشراع و العاصفة لحنا مینه*. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه بن المهیدی أم البواقي. الجزائر.
- رضایی، نرگس (۱۳۹۵). *بررسی و تحلیل حضور عناصر فولکوریک در داستان‌های منیرو روانی پور (اهل غرق، سیریا سیریا، سنگهای شیطان، کنیزو)*. فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش ادبیات فارسی. شماره ۴۰. صص ۱۰۵-۱۳۵
- روانی پور، منیرو (۱۳۶۸). *اهل غرق*. تهران. خانه آفتاب.
- ریاض وتار، محمد. (۲۰۰۲). *توظيف التراث في الرواية العربية*. دمشق. اتحاد الكتاب العرب.
- فتوحی، محمود. (۱۳۸۵ ش). *بلاغت تصویر*. تهران، سخن.
- مالمیر، تیمور، ناصر بافقی، علیرضا (۱۳۹۳). *تحلیل ساختاری رمان اهل غرق*. فصلنامه متن پژوهی. دوره ۱۸. شماره ۶۰.
- محمد عطیة، احمد (۲۰۱۲). *أدب البحر*. قاهره. دارالمعارف.
- مینه، حنا (۱۹۹۹). *الشراع و العاصفة*. چاپ هشتم. بیروت. دارالآداب.
- مینه، حنا (۲۰۰۰). *هواجنس في التجربة الروائية*. بیروت. دارالآداب.

مونسان، فرزانه، خانقی، عباس، تسلیمی، علی، خزانه دارلو، محمدعلی (۱۳۹۳). *بینش اساطیری در آثار منیرو روانی پور*. فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی. سال ۱۰. شماره ۳۷-۳۰۳-۳۳۷.

ناظمیان، رضا، کاماسی، احیاء. (۱۳۹۸). *أدلجة الاشتراكية التكاملية في رواية الشراع و العاصفة لحنا مینة*. مجلة علمی- پژوهشی الجمعية الإيرانية للغة العربية و آدابها، شماره ۵۳، زمستان ۱۳۹۸. صص ۱-۲۰.

نضال، صالح. (۲۰۰۱). *النزوع الأسطوري فی الرواية العربية*. دمشق. اتحاد الكتاب العرب.

(ب) منابع انگلیسی

- Mohammad Atiyah, A. (2012). *Adab al-bahr*. Cairo, Egypt: Dar al-Maaref.
- Mina, H. (2000). *Havajes fi al-tajrebah al-ravaeia*. Beirut: Dar al-Adaab.
- Baradei, S. (2011). *Sheria al-faza fi revata Al-Shera va Al-Asifa (Unpublished master's thesis)*. Larbi Ben M'hidi University of Oum El Bouaghi. Algeria.
- Albareidi, M. (1993). *Hanna Mina ravaee al-kefah va al-farah*. Damascus, Syria: Alam al-Fekr.
- Nazemian, R., & Kamasi, A. (2019). *Adleja al-eshterakiya al-takamoliya fi ravayate Al-Shera va Al-Asifa le Hanna Mina*. Scientific-Research Journal of Al-Jameiyia al-Iraniya le-Loqat al-Arabiya va Adabeha, 15(53), 1-20.
- Mina, H. (1999). *Al-shera va al-asifa (8th ed.)*. Beirut: Dar al-Adaab.
- Ravanipour, M. (1990). *Ahl-e ghargh*. Tehran: Khane-ye Aftab.
- Ahmadi Reyshahri, A. (2002). *Sanegstaan*. Shiraz, Iran: Navid-e Shiraz.
- Riyadh Wattar, M. (2002). *Tozif al-taraas fi al-revayata al-arabiya*. Damascus: Etehad al-Ketab al-Arab.
- Rezaei, N. (2016). *An analysis of folkloric elements in Moniro Ravanipour's stories (Ahl e Ghargh, Siria Siria, Sanghaye Sheytan, Kanizu)*. Pizhuhish-I Zaban va Adabiyat-I Farsi, (40), 105-135.
- Malmir, T., & Naser Bafqi, A. (2014). *Analysis of the structure of Ahl-e Gharq*. Literary Text Research (Persian Language and Literature), 18(60), 7-23.
- Moonesan, F., Khaefi, A., Taslimi, A., & Khazanehdarloo, M. (2015). *Binesh-e asatiri dar asar-e Moniro Ravanipour*. Journal of Mytho-Mystic Literature, 10(37), 303-337.
- Fotouhi, M. (2006). *Belaqat-e tasvir*. Tehran, Iran: Sokhan.
- Nazaal, S. (2001). *Al-nozou al-ostouriya fi al-revata al-arabiya*. Damascus: Etehad al-Ketab al-Arab.
- Bahraavi, H. (2009). *Beniyah al-shekl al-ravaei*. Beirut, Lebanon: Al-dar al-Bayza.

COPYRIGHTS

© 2025 by the authors. Licensee Islamic Azad University Jiroft Branch. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

ارجاع: رمضانی ربابه، پریز قادر، دلالت مندی فضاهاى داستانی ادبیات دریا در ایران و سوریه (مطالعه موردی: رمان اهل غرق از منیرو روانی پور و رمان الشراع و العاصفة از حنا مینة)، فصلنامه مطالعات ادبیات تطبیقی، دوره ۱۸، شماره ۷۲، زمستان ۱۴۰۳، صفحات ۷۵-۵۹.